

# MEZI RANÝM A VRCHOLNÝM STŘEDOVĚKEM

*Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám*

*přátelé, kolegové a žáci*

# Mezi raným a vrcholným středověkem

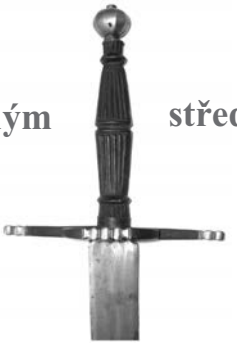

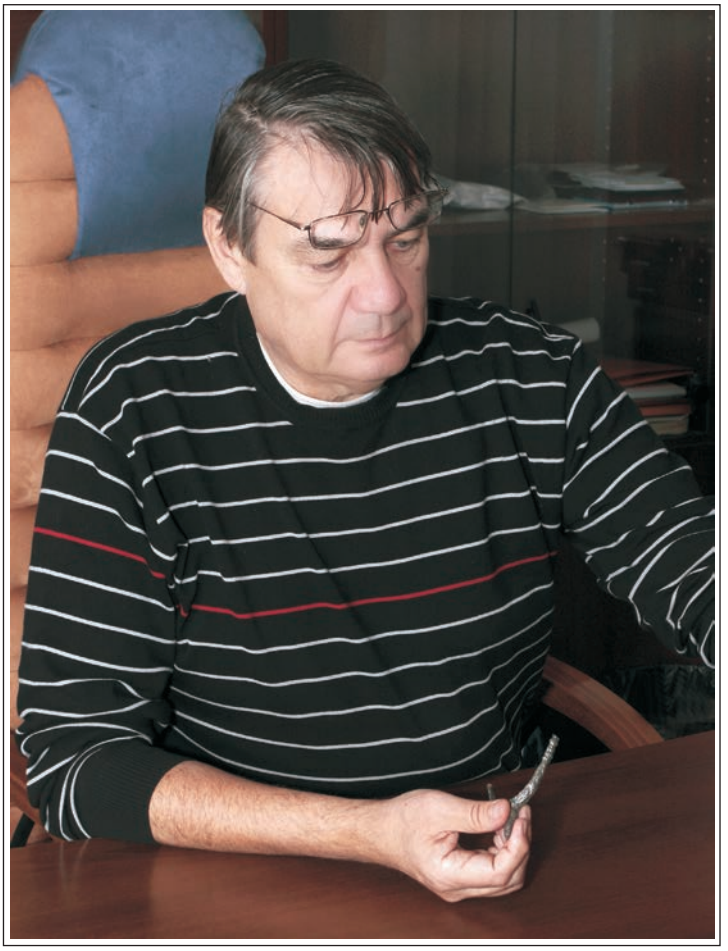

# MEZI RANÝM A VRCHOLNÝM STŘEDOVĚKEM

*Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám*
*přátelé, kolegové a žáci*

Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i.

Brno 2012

Publikace byla vydána v rámci Programu výzkumné činnosti
Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., na léta 2012–2017

Uspořádali Jiří Doležel a Martin Wihoda
Brno 2012

Všechna práva vyhrazena
Copyright © 2012 Archeologický ústav Akademie věd České republiky, Brno, v. v. i.,
a autoři
ISBN 978-80-86023-76-2

# Obsah

Martin WIHODA, Báječná léta s Pavlem. V abecedním pořádku 9

Bibliografie doc. PhDr. Pavla Kouřila, CSc. 1974–2011 13

## Stará Morava jako místo k zamyšlení

Jaroslav TEJRAL 29
K současnému stavu archeologického i historického bádání o nejčasnějším středověku na Moravě / *To the present state of archaeological and historical research on the Early Middle Ages in Moravia* /

Dagmar JELÍNKOVÁ – Vladimír ŠREIN – Martin ŠŤASTNÝ 69
Doklady slévačství neželezných kovů v kultuře s keramikou pražského typu na Moravě / *Evidence of the casting of non-ferrous metals in the Prague-type pottery culture in Moravia* /

Luděk GALUŠKA 91
Hrob 1/2003 z Modré u Velehradu. Pohřeb „pohanského" velmože z éry raného křesťanství na Moravě? / *Grave 1/2003 from Modrá near Velehrad. Burial of a "pagan" manor from the early Christian era in Moravia?* /

Marek HLADÍK 111
Výskum sídelných štruktúr v zázemí včasnostredovekého hradu v Mikulčiciach / *Research into settlement structures in the hinterland of the early medieval stronghold in Mikulčice* /

Marian MAZUCH 137
Výzkumy severního podhradí hradiště Valy u Mikulčic: k otázce násilného zániku velkomoravských mocenských center na počátku 10. věku / *Excavation of the northern suburbium of the Mikulčice-Valy fort and violent downfall of the Great Moravian centres at the beginning of the 10th century* /

Zdeněk MĚŘÍNSKÝ 161
Arabský pramen o starých Maďarech z roku 942 zmiňující Moravu / *An Arabic source about the old Magyars dated 942 referring to Moravia* /

Blanka KAVÁNOVÁ 169
Poznámka k relativní chronologii ostruh s páskovými rameny / *Note on the relative chronology of metal-strip spurs* /

Milan HANULIAK – Ivan KUZMA 185
Polozemnice hospodárskeho využitia z Mužle-Čenkova / *Half–sunken buildings in Mužla-Čenkov used for farming purposes* /

Naďa PROFANTOVÁ – David VÍCH 197
Zlacený vrchlík z Bošína (okr. Ústí nad Orlicí) a problém dokladů přítomnosti raně středověké elity ve východních Čechách / *Gilded cap from Bošín (Ústí nad Orlicí district) and evidence of the presence of an early medieval elite in Eastern Bohemia* /

Krzysztof JAWORSKI 209
Nowe *velkomoraviana* z grodziska z końca IX i początku X wieku w Gilowie na Dolnym Śląsku / *New Great Moravian finds from the hillfort from the end of the 9th to the beginning of the 10th century in Gilów in Lower Silesia* /

Mychajlo FYLYPTSCHUK 235
Der archäologische Komplex von Plisnesko / *Plisnesko archaeological complex* /

## Všední a sváteční den středověkého člověka

Petr SOMMER 253
Sázavský klášterní chrám na konci 11. století (pokus o novou interpretaci textu tzv. Mnicha sázavského k roku 1095) / *The Sázava monastery church at the end of the 11th century (an attempt at a new interpretation of the text of the so-called Monk of Sázava dated 1095)* /

Vratislav JANÁK 261
Fragment medailonu s trůnícím Kristem z Drnovic u Vyškova / *Fragment of a medallion with the enthroned Christ from Drnovice near Vyškov* /

Klára FLEKOVÁ – Zdeněk ČIŽMÁŘ – Rudolf PROCHÁZKA 279
Nález románských dlaždic z Rokytné / *A find of romanesque paving tiles from Rokytná* /

Zdeněk DRAGOUN – Michal TRYML 301
Románské pozůstatky kostela sv. Petra a Pavla v Bohnicích / *Romanesque remains of the Church of St. Peter and St. Paul in Bohnice* /

Krzysztof WACHOWSKI 313
Symbolika zapinek średniowiecznych / *Symbolism of medieval brooches* /

Zdeňka MĚCHUROVÁ 333
Pri strážnickej bráně, stojá koně vrané ... Středověký keramický koníček na Slovácku a ve Slezsku / *Medieval ceramic horses in Moravian Slovakia and in Silesia* /

Rudolf KRAJÍC 351
Nové nálezy kachlů s husitskými motivy z Tábora / *New finds of tiles with Hussite motifs from Tábor* /

Miriam NÝVLTOVÁ FIŠÁKOVÁ 365
Paleopatologické nálezy na třech zvířecích kostrách ze středověké jímky v Opavě / *Paleopathological finds on three animal skeletons from the medieval cess-pit in Opava* /

Dalibor PRIX 373
Kaple hamerníka Kleinnickela / *Chapel at Kleinnickel iron-mill foreman* /

Martin ČAPSKÝ 397
Poselské zřízení ve středověkém Slezsku / *Establishment of a messenger system in medieval Silesia* /

## Svět moci, války a urozených

David KALHOUS 411
Přemyslovské državy, sv. Václav a říše / *Přemyslid dependencies, St. Wenceslas and the Empire* /

Martin WIHODA 421
Morava knížete Břetislava I. / *Moravia under Duke Břetislav I* /

Martin NODL 433
Sacramenta fidei / *Sacramenta fidei* /

Sławomir MOŹDZIOCH 443
Grody wczesnopiastowskie w świetle wyników tzw. badań „milenialnych" oraz efektów najnowszych prac wykopaliskowych / *Early Piast castles in the light of the "Millennium" surveys and the results of the latest archaeological excavations* /

Michał KARA 459
Grody tzw. centralne pierwszej monarchii piastowskiej w przestrzeni sakralnej. Przykład Gniezna (paralele czeskie) / *Central castles of the earliest Piast monarchy in the sacral sphere, taking Gniezno as an example (parallels with Bohemia)* /

Alexander T. RUTTKAY 487
Archeologické výskumy v oblasti pohoria Považský Inovec a panstvo hradu Tematín / *Archaeological research in the region of the Považský Inovec mountain range and the estate of Tematín Castle* /

Josef ŽEMLIČKA 521
Epizody z vládní praxe Přemysla Otakara II. O revindikacích, hradech a nucené směně / *Episodes from the Governmental Practice of Přemysl Otakar II. On Revindications, Castles and Forced Changes* /

Miroslav PLAČEK 537
Fortifikace a církev ve středověku / *Fortifications and the Church in the Middle Ages* /

Jiří DOLEŽEL 561
Na hranici Moravy. Pozdně středověké opevnění v trati Hrádek u Javorníka v Bílých Karpatech / *On the boundaries of Moravia. Late medieval fortification Hrádek near Javorník in the White Carpathians* /

Ludvík BELCREDI 583
Penězokazecká dílna na hradě Skály / *Counterfeiters' Workshop at Skály Castle* /

Miloš ČIŽMÁŘ 599
Závěsné pečetidlo z hradu Košíkov u Drahonína na Tišnovsku / *Pendant seal from Košíkov Castle near Drahonín, in the region Tišnov* /

Markéta TYMONOVÁ – Petr ŽÁKOVSKÝ 611
Železný meč ze Stěbořic / *Iron sword from Stěbořice* /

Petr ŽÁKOVSKÝ 625
Dlouhé meče se značkami v podobě biskupské berly z moravských sbírek / *Long swords with marks in the form of a bishop's crozier from Moravian collections* /

Irena LOSKOTOVÁ 645
Dýka u pasu brněnského měšťana / *A Dagger at the Waist of a Brno Burgher* /

Vendula VRÁNOVÁ – Jakub VRÁNA 653
Nálezy ostruh z hradu Tepence z archeologických výzkumů v letech 1997 – 1999, 2007 – 2008 / *Finds of spurs from Tepenec Castle from archaeological surveys in 1997–1999 and 2007–2008* /

Libor JAN 665
Zbraně a zbroj v obraze pečetí 13. věku / *Weapons and armour depicted on seals in the 13th century* /

Seznam autorů 681

# Hrob 1/2003 z Modré u Velehradu
# Pohřeb „pohanského“ velmože z éry raného křesťanství na Moravě?

## Grave 1/2003 from Modrá near Velehrad
## Burial of a “pagan” manor from the early Christian era in Moravia?

LUDĚK GALUŠKA

*In 2003 on the site where an open-air archaeological museum was being built in Modrá near Velehrad, not far from Uherské Hradiště, evidence was found of the life and death of people from the early Middle Ages (8th–12th centuries). This study is devoted to grave 1/2003. It contained items which show that the man buried there was a member of the social elite, as well as other objects which are usually associated with old pagan rituals linked with the religion of the Slavs from the time before the adoption of Christianity. All these finds can be dated to the 9th century, to the time of Great Moravia.*

*Early Middle Ages – grave – spurs – ceramic pots – Christianity – traditional “pagan” religion*

### Na úvod

Obec Modrou u Velehradu není nutno archeologické veřejnosti nijak zvlášť představovat. Na jejím katastru se nacházejí pozůstatky vůbec prvního objeveného kostela z doby Velké Moravy (J. Nevěřil roku 1911), jimž se však všeobecného uznání dostalo až po revizním výzkumu provedeném V. Hrubým v letech 1953–1954 (Hrubý – Hochmanová – Pavelčík 1955). Známa je odsud také celá řada významných i méně významných lokalit nejen z období středověku, nýbrž i pravěku (Galuška 2005b). V posledním období se Modrá dostala do povědomí i široké laické veřejnosti, neboť v jižní části jejího katastru, v těsném sousedství národní kulturní památky „Velkomoravský kostel sv. Jana“ v poloze „Hrubý díl“, byla nejprve realizována stavba repliky zmíněného raně středověkého kostela a poté byl opodál zbudován archeologický skanzen „Velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví“ (Galuška 2005a). S oběma těmito počiny nesouvisí jen vzrůst

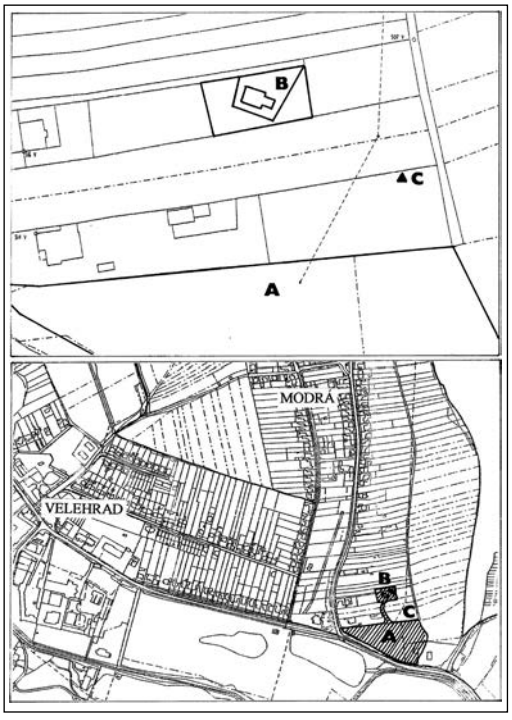


**Obr. 1.** Modrá (okr. Uherské Hradiště). Plán obce s vyznačením areálu kostela sv. Jana a jeho rekonstrukce (B), dále archeologického skanzenu „Velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví" (A) a místa nálezu hrobu 1/2003 (C).
***Fig. 1.*** *Modrá (Uherské Hradiště district). Plan of the municipality indicating the site of the church of St. John and its reconstruction (B), the open-air archaeological museum of "the Great Moravian fortified settlement of the central Moravian region" (A) and the place where grave 1/2003 was found (C).*

zájmu veřejnosti o tuto krásnou část Slovácka, rozprostírající se na okraji Chřibů, ale také zvýšený zájem nás, archeologů, neboť realizace objektů archeoskanzenu vyvolala potřebu záchranných výzkumů (k výsledkům některých z nich viz Galuška – Vaškových 2006, 190–195; Zeman 2009, 195–212; Galuška – Šmerda 2010, 163–183). Ve většině případů byly při těchto výzkumech získány nálezy sídlištního charakteru, nicméně objeveny byly také kostrové hroby (obr. 1). Dva z nich zcela jasně patřily k pohřebišti, které v padesátých letech v okolí kostela sv. Jana prozkoumal V. Hrubý, neboť ležely jen 2, respektive 3 m daleko od již dříve prozkoumaného hrobu 34/54. Další dva hroby se našly po svahu níže, jižně od kostelních základů, přibližně tam, kde v rámci archeoskanzenu dnes stojí replika velkomoravského kamenného paláce. Konečně třetí místo, na němž došlo k odkryvu hrobů, se rozkládá východojihovýchodně od kostela sv. Jana, v severovýchodní části současného lukostřeleckého cvičiště. Zde byl také prozkoumán hrob 1/2003 (dále 1/03), jenž je předmětem našeho zájmu.

## Poloha a popis hrobu

Místo nálezu se nachází na parcele č. 648, asi 50 m VJV od základů kostela sv. Jana, jenž je v současnosti národní kulturní památkou (obr. 1). Terén je zde tvořen k jihu se sklánějícím svahem. Dolní část tohoto svahu je zastavěna objekty archeologického skanzenu, horní je členěna pásy soukromých pozemků, které mají charakter sadů. Při realizaci lukostřeleckého cvičiště došlo pomocí mechanismů k úpravě svažitého terénu do podoby roviny, což v místě největšího zářezu vedlo k částečnému obnažení zde se nacházejících výplní hrobových jam. Z tohoto důvodu také v místě nálezů nelze určit původní hloubku hrobů, můžeme ji však alespoň stanovit na základě profilu, jenž vznikl v místě zmíněného zářezu. Zachovalá výplň hrobových jam se od okolního hlinito-písčitého světle

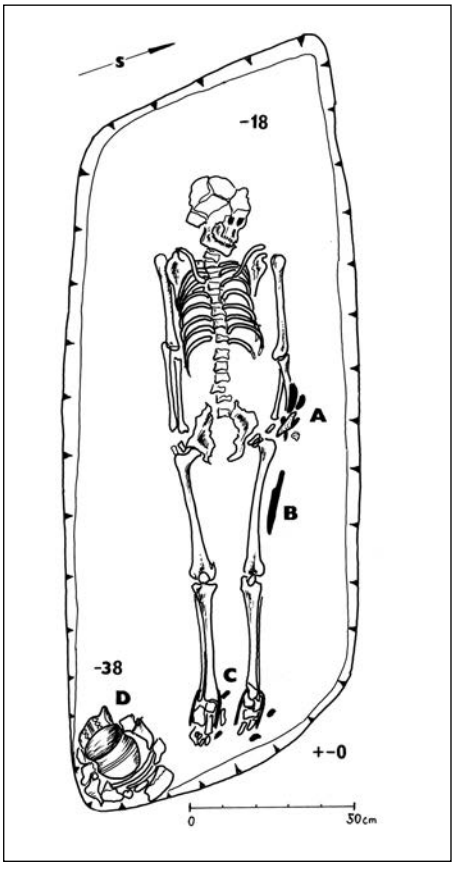


**Obr. 2.** Modrá (okr. Uherské Hradiště). Plán hrobu 1/2003 s vyznačením míst nálezů jednotlivých skupin předmětů. A – váček, B – dlouhý nůž, C – železné ostruhy s kováními řemínků, D – soubor keramických nádob. Kresba autor.
***Fig. 2.*** *Modrá (Uherské Hradiště district). Plan of grave 1/2003 indicating the places where the individual groups of objects were found. A – pouch, B – long knife, C – iron spurs with metal strap fittings, D – set of ceramic pots. Drawing by author.*

hnědého až okrového podloží, v němž se místy objevoval vysrážený vápenec (tzv. cicváry), odlišovala svým zabarvením do tmavě okrových až sytě hnědých odstínů. Celkem bylo výzkumem prozkoumáno pět nestejně dobře zachovalých kostrových hrobů. Hrob 1/03 byl z nich zachován nejlépe a obsahoval také nejzajímavější hrobovou výbavu.

Jáma hrobu 1/03 byla orientovaná ve směru Z–V (s mírným vychýlením k severu) a měla tvar protáhlého kosodélníku (obr. 2). Její delší strany byly dlouhé 210 cm, kratší 80 a 90 cm, přičemž stěny jámy téměř kolmo klesaly k mírně prohnutému dnu. Toto dno se svažovalo směrem od západu k východu tak, že rozdíl úrovně v místech za lebkou a u konce dolních končetin činil 20 cm. Dochovaná hloubka hrobové jámy se tedy pohybovala od 18 cm za lebkou do 38 cm v místě nálezu keramických nádob, tzn. v jižním rohu jámy. Horní části hrobové jámy byly sice odebrány buldozerem, nicméně podle zářezu-profilu vzniklého v těsné blízkosti hrobu můžeme soudit, že rozhraní podloží a vrstvy podornice se nacházelo v hloubce cca 65 cm pod současnou úrovní terénu. Znamená to, že do podloží byla hrobová jáma zahloubena asi 45 cm (za lebkou) až 65 cm (u dolních končetin). Z toho vyvozujeme, že celková hloubka hrobové jámy činila cca 65 až 85 cm. Stopy po úpravě hrobové jámy například dřevem nebyly zjištěny.

Na dně hrobové jámy spočívaly v natažené poloze na zádech kosterní pozůstatky dospělého jedince, muže. Polohy kostí horních končetin, zejména prstních a záprstních kůstek zjištěných na obou kyčelních kloubech, naznačují, že dlaně zemřelého jedince byly původně uloženy do jeho klína. Naopak kosti dolních končetin leží přirozeně nataženy na dně hrobové jámy. Lebka je svalena na levou skráň, takže pohled zemřelého zřejmě původně směřoval k východu.

Předměty, které zemřelého muže v hrobě doprovázely, vytvářely tři, respektive čtyři samostatné nálezové skupiny. První, mající podobu shluku, se našla vpravo od kyčelního kloubu levé dolní končetiny (obr. 2: A). Tvořila ji torza dvou malých železných nožíků

(obr. 3: 10, 13), dvě neúplná, ulomená ramena ostruh s obdélníkovitými ploténkami s nýty (obr. 3: 7, 8), dále plochý železný předmět jednostranně ukončený ohnutou tyčinkou (obr. 3: 11), mírně prohnutý pásek železného plechu (obr. 3: 12) a malý proužek železa s nýtkem (obr. 3: 14). Kamenné artefakty byly zastoupeny rohovcovým úštěpem (obr. 3: 15) a větším plochým pískovcovým brouskem (obr. 3: 16). Poněkud níže od této skupinky, podél levé stehenní kosti, ještě ležel dlouhý železný nůž s řapem (obr. 2: B; 3: 9), vlastně jediný zástupce druhé skupinky nálezů. Třetí skupinka předmětů byla tvořena železnými ostruhami a kováními jejich záchytného systému (obr. 2: C). Ostruhy s ploténkami ve tvaru obrácené pavézy opatřené dvěma nýty (obr. 3: 1, 2) jakoby obepínaly konce lýtkových a holenních kostí obou dolních končetin, což naznačuje, že zemřelý je v době uložení do hrobu měl upevněny na chodidlech. Toho svědectvím je ostatně také to, že po stranách ostruh leželo vždy po jednom protáhlém železném nákončí tvaru obrácené pavézy a jedné železné oválné přezce opatřené týlní destičkou s nýtem (obr. 3: 3–6). Představují železné součásti řemínků, pomocí nichž byly ostruhy upevněny na boty. Konečně čtvrtou skupinu nálezů, ovšem již bezprostředně nesouvisející s kosterními pozůstatky pohřbeného, tvoří keramické nádoby (obr. 2: D). Torza dvou z nich – po slepení abnormálně velkého, rytou linií zdobeného hrnce (obr. 4: 1) a menší nádoby zdobené pásem hřebenové linie (obr. 4: 3) – a jeden celý, téměř nepoškozený exemplář hrnku bohatě zdobeného hřebenovitým rydlem (obr. 4: 2) vyplňovaly podstatnou část jižního (nejhlubšího) rohu hrobové jámy.

## Vyhodnocení nálezů

Pokusíme-li se o interpretaci první skupiny nálezů, téměř jistě nechybíme, považujeme-li ji za **obsah váčku**. Ten byl buď pověšen na opasku, anebo jej zemřelému pozůstalí jen volně přiložili k pasu. Z obou eventualit se nám jako pravděpodobnější jeví druhá možnost. Za prvé tak soudíme proto, že v hrobě se nenašla ani přezka, ani nákončí, tedy právě ty kovové součásti, jimiž by případný opasek jezdce byl téměř jistě opatřen. Za druhé pak proto, že některé z vyjmenovaných nálezů spočívaly na horních částech kostí levé dolní končetiny, jiné vedle nich, žádný se však nenašel pod nimi. Obsah samotného váčku je přitom značně různorodý. Přítomnost obou kamenných artefaktů i dvou malých nožíků nepředstavuje v daném případě žádnou zvláštnost. O pásku zvlněného plechu naopak nelze říct nic bližšího. V případě drobného plíšku s nýtem by se snad mohlo jednat o část nějakého malého nákončí pocházejícího z lýtkových nebo ostruhových řemínků. Nelehká je interpretace plochého železného předmětu ukončeného ohnutou tyčinkou vytvářející očko, přičemž je možné, že právě pomocí tohoto očka mohlo být předmětem manipulováno. Nelze zároveň vyloučit, že podobné očko se původně nacházelo i na opačném konci předmětu, kde je zřetelná stopa po lámání. Celý předmět tak snad mohl mít podobu jakéhosi malého „pořízu“, nicméně zda měl i takovou funkci, netušíme. Logičtější by byla spíše jeho funkce jako železné součásti křesací soupravy, tedy ocílky na rozdělávání ohně. S ní by pak mohl souviset rohovcový úštěp, jenž se ve váčku také nalezl. Jsme si dobře vědomi, že ocílky užívané v období raného středověku vykazují sice poněkud jinou formu, nicméně připouští se zároveň, že k rozdělávání ohně mohly tehdy sloužit i jiné kusy železa, např. ohnuté hřebíky (srov. Hrubý 1955, 117, obr. 14).

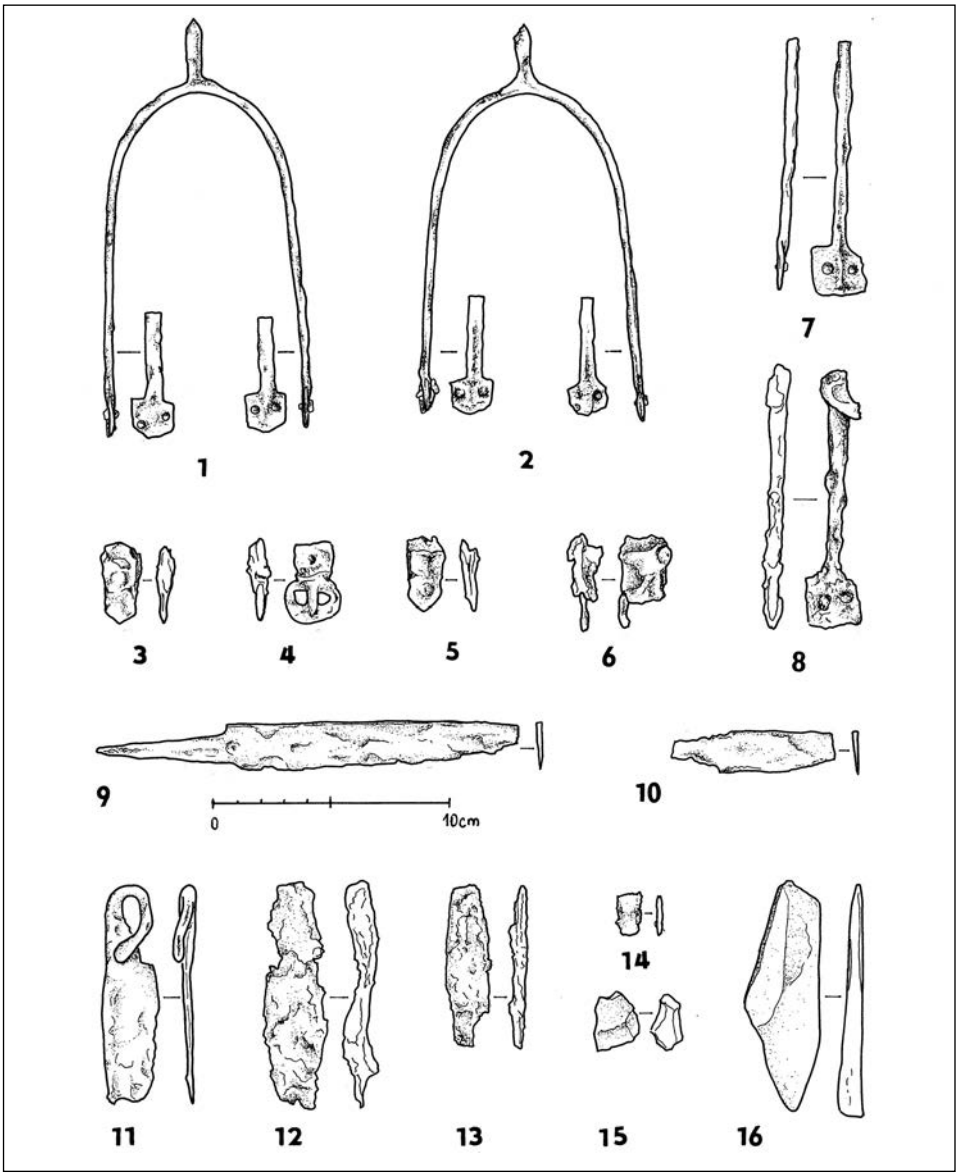


**Obr. 3.** Modrá (okr. Uherské Hradiště). Nálezy z hrobu 1/2003. 1 – pravá ostruha; 2 – levá ostruha; 3–4 – kování řemínků levé ostruhy; 4–6 – kování řemínků pravé ostruhy; 7–8 – torza ramen ostruh; 9 – dlouhý nůž; 10, 13 – torza dvou nožíků; 11 – železné kování křesací soupravy?; 12 – proužek železného plechu; 14 – zlomek kování (nákončí?) s nýtkem; 15 – rohovcový úštěp; 16 – kamenný brousek. Kresba autor.

***Fig. 3.*** *Modrá (Uherské Hradiště district). Finds from grave 1/2003. 1 – right spur; 2 – left spur; 3–4 – mounts of strap of left spur; 4–6 – mounts of strap fittings of right spur; 7–8 – fragments of spur arms; 9 – long knife; 10, 13 – fragments of two small knives; 11 – iron part of firelock set?; 12 – strip of iron sheet; 14 – fragment of metal fitting (strap end?) with small rivet; 15 – flint flake; 16 – whetstone. Drawing by author.*

Poslední předměty z obsahu váčku představují dvě odlomená ramena železných ostruh ukončená poměrně rozměrnými obdélníkovitými ploténkami, v nichž jsou zakovány vždy dva železné nýty. Tvarově jsou si sice ploténky velmi podobné, nicméně vzhledem k jistým odlišnostem se domníváme, že pravděpodobně nejde o dvě ramena jedné a téže ostruhy, ale o ramena dvou různých ostruh. Jedno bylo vyhotoveno z prutu půlkruhového průřezu (obr. 3: 8), druhé bylo o něco plošší a středem jeho ploténky procházelo nevýrazné vyvýšené žebérko, které ji opticky členilo na dvě poloviny, z nichž v každé byl jeden nýt (obr. 3: 7). I když se jednalo o pouhá torza ostruh, můžeme ze zachovalé délky ramen soudit, že obě původně patřila k vysokým ostruhám s téměř rovnoběžnými rameny.

K témuž typu náležejí také celé **ostruhy**, které měl zemřelý upevněny na dolních končetinách (obr. 3: 1, 2). Ty, jak již bylo naznačeno, tvoří hlavní část třetí nálezové skupiny. V porovnání s koncovými částmi torz ramen nalezených ve váčku, byly ploténky celých kusů o něco menší a měly tvar obrácené pavézy. Nelze zároveň přehlédnout, že umístění dvojic nýtů na ploténkách každé z obou párových ostruh není stejné. Zatímco na jedné ploténce téže ostruhy se nýty nacházejí v horizontální linii, na druhé ploténce je jeden nýt v jejím pravém horním rohu, druhý v levém dolním rohu, takže linie obou nýtů má vlevo sestupný směr. Zda jde o cílenou záležitost související snad s nějakým funkčním, dosud neznámým efektem při uchycení řemínku nebo zda se jedná o pouhý důsledek „neumění“ kováře, jenž ostruhy vykoval, to nedovedeme určit. Každopádně většina zástupců pojednávaného typu ostruh nepatří k těm, které by vykazovaly vysoký stupeň uměleckotechnologické náročnosti (absentuje na nich jakákoliv forma výzdoby barevným či drahým kovem), takže je mohl hotovit i méně zdatný kovář.

V. Hrubý (1955, 188, obr. 33) zahrnul skupinu vysokých železných ostruh s relativně krátkým bodcem a různě tvarovanými plochými ploténkami opatřenými nejčastěji dvěma, ale i třemi či čtyřmi nýty, do rámce II. typu svého členění, které vytvořil na bázi souboru 92 ostruh, jež získal na pohřebišti ve Starém Městě „Na Valách“. Nejvíce zástupců II. typu ostruh se našlo v hrobech střední fáze, datované jím přibližně do 3. čtvrtiny 9. století, známy jsou však i z hrobů nejstarší fáze kladené do průběhu 1. poloviny 9. století. Naopak v hrobech z nejmladší fáze pohřebiště se tyto ostruhy podle V. Hrubého již nevyskytují. Na Hrubého hodnocení raně středověkých ostruh postupně navázala celá řada dalších badatelů, např. B. Kavánová (1976), A. Ruttkay (1976), D. Bialeková (1977) nebo N. Profantová (1994). Jiní přispěli dílčími studiemi (např. Klanica 1985a, 524–528; Galuška 1999, 84–108; Kouřil 2005, 67–99). Ať už bylo označení skupiny pojednávaných ostruh těmito autory jakékoliv, panovala jistá shoda, že hlavní dobou jejich používání byla na Moravě a západním Slovensku zejména druhá polovina 9. století – nicméně s jistým přesahem do 1. poloviny tohoto věku. Nedávno však bylo poukázáno na to, že hroby s ostruhami II. typu byly v rámci hrobových superpozic na nekropoli ve Starém Městě „Na Valách“ uloženy nejníže, případně že jsou tyto hroby převrstveny údajným velkomoravským valem, takže by měly patřit výhradně k nejstaršímu horizontu zdejšího pohřbívání (Chorvátová 2004a, 225). Musíme upřesnit, že val v poloze „Na Valách“ v žádném případě není velkomoravský, a že případné převrstvení hrobu hrobem ještě nemusí znamenat, že nížeji se nacházející hrob pochází z počátků tamního pohřbívání, které zmíněná autorka klade již do poslední třetiny 8. století. Nicméně to, že ostruhy II. typu se přinejmenším ve Starém Městě a okolí nosily již v průběhu první poloviny 9. století – podobně jako ostruhy I. typu – je více než pravděpodobné.

Zajímavý moment do diskuse o ploténkových ostruhách nedávno vnesl Z. Klanica (2006, 48–58). Člení je do tří skupin a to na podkladě „záměru pro jaký směr řemínku jsou ploténky opatřeny nýty". Třetí skupinu přitom zastupují kusy, jejichž koncové části ramen „tvoří ploténky různých tvarů, někdy i s jedním nýtem" (dříve to byly ploténky výhradně s „jediným nýtem" – srov. Klanica 1985a, 526). Dodává přitom, že „ve starší skupině staromoravských kostrových hrobů jsou na „vesnických" pohřebištích z ostruh s ploténkami zastoupeny ostruhy se dvěma nýty na nevýrazné ploténce, po jednom na každé straně vybíhajícího ramene" (Klanica 2006, 53). Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že tato třetí Klanicova skupina odpovídá II. typu členění V. Hrubého, leč není tomu tak. Zmíněný badatel totiž při svém vyhodnocení materiálu z pohřebišť v Nechvalíně a Prušánkách označil železné ostruhy se dvěma nýty na nevýrazné ploténce za „typ Mutěnice". Jako „prototyp" mu k tomuto označení posloužil nález ostruhy ze sídlištního objektu č. 72 v Mutěnicích (Klanica 2008, 66, obr. 51: 18). Ramena této ostruhy, vykutá z prutu půlkruhového půdorysu a ukončená ploténkou ve tvaru erbu opatřenou dvěma nýty, nejsou příliš rovnoběžná a směřují k půloblouku, na jehož vnější straně se nachází poměrně krátký bodec více méně kuželovitého tvaru. Kromě této ostruhy se ve výplni objektu č. 72 našlo ještě torzo další ostruhy, bohužel bez ukončení ramen, avšak s výrazně delším bodcem, než jakým byl opatřen popsaný celý exemplář. Z. Klanica (2008, 224, obr. 51: 10) přesto považuje oba kusy za pár, což je ovšem v jistém rozporu s jeho závěrem, že pro časové zařazení ostruh je vedle „úpravy upevnění ostruh k obuvi" důležitá ještě „délka bodce", méně pak poměr výšky k rozpětí ramen (Klanica 2006, 48). Z hlediska absolutní chronologie klade ostruhy „typu Mutěnice" do 1. poloviny 9. století, a považuje je za typické pro region Mikulčice-Pohansko. Zároveň však dodává, že „jednoduché ostruhy se dvěma nýty či dokonce jen s jedním nýtem na nevýrazné ploténce nebyly v prostředí velmožských pohřebišť – Mikulčice 6. kostel, bazilika, Pohansko a další – oblíbeny"! (Klanica 2006, 48). Na závěr tohoto exkurzu ještě dodejme, že podle Z. Klanici ostruhy „mutěnického typu" nejsou v oblasti staroměstsko-uherskohradišťské aglomerace vůbec zastoupeny.

Chápeme-li celou situaci správně, pak ostruhy „typu Mutěnice" jsou součástí, jakousi podmnožinou, třetí skupiny Klanicova dělení staromoravských ostruh. Vzhledem k velmi vágnímu vyčlenění znaků charakteristických pro zmíněný typ se nám zdá, že je představuje hlavně polokruhovitý tvar ploténky opatřené dvěma nýty. To je totiž snad jediný tvar, který se na staroměstském pohřebišti „Na Valách" opravdu nevyskytuje a naopak je znám z několika hrobů z kostelního pohřebiště v Břeclavi-Pohansku (Kalousek 1971), či již zmíněných Prušánek a Nechvalína. Rádi bychom jen doplnili, že tři hroby s těmito ostruhami nalezené u kostela v Břeclavi-Pohansku (hr. 148, 154 a 194) tam vzhledem k nálezovým okolnostem skoro jistě nepatří k nejstarším, ale naopak spíše k nejmladším, tedy téměř jistě nejsou z 1. poloviny 9. století. Kromě zmíněného tvaru ploténky tak mezi ostruhami II. typu členění V. Hrubého, kam náleží i „naše" ostruha z hrobu 1/03 z Modré u Velehradu, a zástupci třetí skupiny dělení Z. Klanici, neshledáváme žádné podstatné rozdíly. Je tedy nutné na podkladě drobné dílčí odlišnosti, se kterou nesouvisí žádný rozdíl ve funkčnosti, ba ani umělecké hodnotě ostruhy, resp. ploténky, stanovovat nový typ? Sami se domníváme, že nikoliv, byť jistá regionalita ve výskytu ostruh s půlkruhovou ploténkou zřejmě existuje. Snad je důsledkem činnosti nějakého kováře pracujícího v oblasti Mikulčic nebo Břeclavi- Pohanska, zatímco kováři v rámci staroměst-

sko-uherskohradišťské aglomerace kovali tvarově mírně odlišné ploténky. V obou případech šlo nicméně o ploténky umožňující jeden a tentýž způsob upevnění ostruhy na jezdcovu botu.

Vraťme se nyní k ostruhám z hrobu 1/03 v Modré u Velehradu. Svým vzhledem i tvarem plotének patří do rámce II. skupiny třídění V. Hrubého. Ty, jak se zdá, se používaly po celé období Velké Moravy. Je přitom pozoruhodné, že jejich možná nejstarší výskyt v hrobě představuje nález pocházející přímo z Modré u Velehradu. V hrobě č. 22 na pohřebišti u kostela sv. Jana, vzdáleném jen cca 40 m od hrobu 1/03, měl zemřelý muž v místě chodidel „párové železné ostruhy z dosti silného, na vnější straně klenutého prutu. Mají bodce kruhového průřezu a jejich rozbíhající se ramena jsou ukončená záchytnými ploténkami ve tvaru písmene D, opatřenými dvěma nýty"! (Hrubý – Hochmanová – Pavelčík 1955, 90, tab. XXIV: 1, 2). K ostruhám patřily dvě sady železných kováníček, jimiž byly opatřeny upínací řemínky ostruh Kromě nich měl zemřelý muž u sebe ještě dva opasky, jeden s pozlaceným nákončím karolinského typu, druhý s prolamovaným bronzovým nákončím pozdně avarského charakteru, a nůž v dřevěné pochvě. Hrob lze položit někam na přelom 8. a 9., nejpozději však do průběhu první třetiny 9. století.

Z dosud uvedeného vyplývá, že skupina ostruh s jednoduchými ploténkami opatřenými dvěma nýty prodělala v průběhu 9. století na Moravě jistý vývoj. Jeho počátky lze spatřovat ve zmíněných ostruhách z hrobu 22 na Modré, ale i v podobných ostruhách, které se našly u zemřelého v hrobě 265 pod litou maltovou podlahou tzv. prvního kostela v Mikulčicích. Oba hroby patří někam na přelom 8. a 9. století. Jsem toho názoru, že modranské ostruhy z hrobu 1/03 představují již další, o něco mladší stupeň vývoje těchto ostruh. Soudím tak z jejich celkového tvaru i poněkud protáhlého bodce a nepřímo i ze skutečnosti, že části jiných ploténkových ostruh se dvěma nýty měl zemřelý muž již uloženy ve váčku. Nelze vyloučit, že tyto nosil nejdříve a přilnul k nim do té míry, že když se staly nefunkčními, neodhodil je, nýbrž si alespoň části z nich ponechal. Zároveň si pořídil ostruhy nové, tedy ty, s nimiž se dostal do hrobu.

Ostruhy bývaly k chodidlům upevněny pomocí řemínků. Je pravděpodobné, že řemínek uchycený na plotýnce pod zevním kotníkem byl ukončen nákončím, zatímco řemínek uchycený nýty na plotýnce pod vnitřním kotníkem ukončovala přezka s týlní destičkou. Nákončí ostruhových řemínků z hrobu 1/03 mají tvar obrácené hraněné pavézy, přezky jsou oválné. Průvlečky ani případné stopy po nich se nenašly, takže jimi záchytný systém ostruh zřejmě nebyl opatřen. Do jisté míry tak sice garnitury nebyly kompletní, nicméně absence průvleček funkci záchytných řemínků ostruh nikterak neovlivňovala. Shodný tvar obou řemínkových nákončí a plotének na koncích ramen ostruh naznačuje, že soupravu modranských ostruh jako celek vyrobil jeden kovář.

Ze železných předmětů nalezených v hrobě 1/03 zbývá již jen **nůž**, jediný zástupce tzv. třetí nálezové skupiny (obr. 3: 9). Jeho poloha podél stehenní kosti naznačuje, že zřejmě nemohl být zavěšen na opasku – ostatně uvedli jsme výše, že přítomnost opasku v hrobě nepovažujeme za pravděpodobnou – takže asi jej vykonavatelé pohřbu jen volně položili k noze zemřelého. Délka jednobřité čepele více než 15 cm a od hřbetu odsazený, více než 5 cm dlouhý řap dovolují uvažovat o tom, že mohlo jít o nůž používaný v boji, a že se tedy jednalo o zbraň. V. Hrubý (1955, 173) sice jako jistou podmínku přiřazení nože k tzv. pobočným zbraním uvádí koženou pochvu zpevněnou kovovými součástmi-sanicemi, nicméně my se domníváme, že ne všechny nože (včetně válečných) musely být

nutně zasunuty jen a pouze v kovaných pochvách a nikoliv třeba jen v pochvách kožených. Jsme toho názoru, že valná většina nožů vězela jen v pochvách kožených, po nichž se v hrobových nálezových situacích nemusely dochovat žádné stopy. V přítomnosti či naopak nepřítomnosti poševních kování by se spíše mohl odrážet faktor sociálně-ekonomický, to znamená, že ti zemřelí, jejichž nože chránily kované pochvy, patřili ke společensky výše postaveným, resp. k majetnějším. Za jisté kritérium, zda u nožů jde o předmět běžného použití či o případnou zbraň, považujeme spíše délku čepele – nožíky, jaké měl zemřelý v hrobě 1/03 uloženy ve váčku, by asi stěží někoho zabil, naopak nůž s 15 cm dlouhou čepelí by mu k tomu jistě stačil.

Čtvrtou nálezovou skupinu z modranského hrobu 1/03 představují **keramické nádoby** (obr. 2: D; 4). Byly tři a hned na první pohled je zřejmé, že tvoří poměrně nesourodý celek. Dominuje v něm velká nádoba vejčitého tvaru s vně vytaženým a kuželovitě až nálevkovitě seřezaným okrajem (obr. 4: 1). V podhrdlí ji zdobí pět nad sebou se nacházejících rýh vyhotovených jednohrotým rydlem metodou šroubovice. Nádoba je vyhotovena z hlíny s poměrně vysokým obsahem jemného písku, takže její mírně drsný, ne však výrazně krupičkovitý povrch se při styku s dlaní místy otírá. Barva povrchu vně i uvnitř nádoby je nestejná, přechází od hnědošedé až po hnědookrovou, těsně nade dnem se nachází černošedě zbarvený pás. Stojná plocha dna je obloukovitě dovnitř vypouklá. Nádoba je 31,5 cm vysoká, v místě maximální výduti je 28 cm široká, průměr okraje činí 27,5 cm. Svým celkovým charakterem tato první nádoba keramického hrobového souboru nikterak nevybočuje z kritérií, jež byla stanovena pro pomoravský typ keramiky, tak typický pro oblast staroměstsko-uherskohradišťské aglomerace doby velkomoravské. Snad jen ona „krupičkovitost" není tak zřetelná, což ovšem může být důsledek toho, že v oblasti Modré, byť vzdálené od staroměstských dílen jen cca 5 km, mohli místní tvůrci využívat jiných zdrojů hliněné materie. Jinak ovšem první nádoba představuje dokonalý výrobek, zhotovený pravděpodobně za užití kruhu. Dokládá to souměrný tvar nádoby, drobné horizontální rýžky na vnitřní i vnější straně hrdla, charakter výzdoby, kdy hrnčíř v průběhu otáčení přiložil rydlo a „jedním tahem" vytvořil šroubovici mající podobu nad sebou se nacházejících linií, a dovnitř vypouklá stojná strana dna. Jak nedávno objasnil G. Fusek (2009, 104, obr. 5: b, d) příčinou této vypouklosti dna je, že na střed desky kruhu výrobce umístnil nízkou, zřejmě vyměnitelnou puklicovitou podložku. Ta zabraňovala přilnutí celé plochy budoucího dna nádoby k desce, takže po dotvoření se mu nádoba z desky snadněji snímala. Z hlediska funkčnosti lze první nádobu považovat za kuchyňské zboží, tedy hrnec používaný při přípravě pokrmů, anebo také za zásobnici. Ty však v oblasti Starého Města vykazovaly ještě podstatně větší rozměry, neboť průměr jejich okrajů přesahoval 40 cm a výška 50 cm, přičemž byly nezřídka opatřeny zpevňovací plastickou obvodovou lištou (srov. Galuška 1989, 125–131). Hrnec tvarově, rozměrově i charakterem výzdoby podobný nádobě z Modré se našel například v Uherském Hradišti-městě při výzkumu sídlištní vrstvy v Otakarově ulici (Frolíková-Kaliszová 2009, i. č.182 536, obr. 3), nebo v obytném objektu 1 na sídlišti v poloze „Dolní Kotvice" v Uherském Hradišti-Sadech (Marešová 1985, 59, tab. 57: 2 – měřítko neodpovídá skutečným rozměrům). Jiný velký, avšak poněkud štíhlejší a tedy vyšší hrnec se našel v objektu 168/78 ve Starém Městě v poloze „Za Zahradou" (oba naposled zmíněné kusy lze spatřit v expozici Velká Morava v Moravském zemském muzeu v Brně – pozn. L. G.). Také další srovnatelné exempláře rozměrově velkých nádob, a to nejen v oblasti staroměstské, se téměř

výhradně nacházejí na sídlištích, naopak na soudobých pohřebištích bychom je hledali marně.

Druhá nádoba pocházející z hrobu 1/03 v Modré u Velehradu má soudkovitý tvar a vně vyhnutý nálevkovitě seřezaný okraj (Obr. 4: 3). Dno je rovné se sotva znatelným otiskem struktury dřeva. Výzdobu tvoří obvodový pás širších rýh zhotovený pomocí hřebenového rydla se třemi spíše tupými hroty. Výzdoba byla na nádobu aplikována v průběhu točivého momentu, přičemž je patrné jak se na jejím začátku výrobci pohnula ruka s rydlem, čehož důsledkem v daném místě je mírné zvlnění hřebenové rýhy. Nádoba je vyhotovena z hlíny s příměsí písku, takže povrch je mírně zrnitý, nevykazuje však krupičkovitou strukturu a při dotyku se neotírá. Vypálení je stejně jako u předchozí velké nádoby kvalitní, barvy hnědo-okrové, jen v pásu nade dnem je barvy tmavší, spíše šedohnědé. Vnitřek nádoby je barvy černošedé až černé. Nádoba je vysoká 15,3 cm, v místě výduti je široká 17 cm a průměr jejího okraje činí 17,5 cm. Opět jde o exemplář, který rámcově patří do sféry keramiky pomoravského typu. Ploché dno naznačuje tvarování na běžné dřevěné desce bez využití podložky, způsob vyhotovení nádoby i výzdoby dokládají, že deska byla součástí kruhu nebo alespoň zařízení, na němž bylo po nějakou dobu možno dosáhnout točivého momentu (Fusek 2009, 99, 102, obr. 4). Z hlediska rozměrů patří druhá nádoba na dolní hranici hrnců střední velikosti podle členění B. Dostála (1975, 142–143), nicméně pokud bychom vyšli jen z hrobových nálezů keramiky, pak by se rázem zařadila k největším kusům takzvané funerální keramiky. Například na staroměstském pohřebišti „Na Valách“ se průměry okrajů hrnků pohybovaly mezi 7 až 15 cm, nejčastěji však v rozmezí 8-11 cm, při výšce nepřesahující 15 cm (Hrubý 1965, 265). A k podobným závěrům dospěla také K. Marešová (1983, 56, 68) při hodnocení nádob z pohřebiště v Uherském Hradišti-Sadech v poloze „Horní Kotvice“. Jen jeden tamní hrnek byl vysoký 18 cm, výška ostatních se pohybovala nejčastěji mezi 10 a 14 cm. Lze uzavřít, že na rozdíl od první, rozměrově velké nádoby, představuje druhá nádoba takový hrnek, se kterým se, byť v ojedinělých případech, můžeme v hrobech z období Velké Moravy setkat. Přeci jen častější je ovšem výskyt takovýchto nádob ve výplních sídlištních objektů.

Třetí nádoba z modranského hrobu 1/03 se od předešlých dvou diametrálně odlišuje (obr. 4: 2), jen její výška je téměř shodná s výškou druhé nádoby. Má vejčitý tvar a vně vyhnutý, ke konci se zužující a v nevýraznou hranu přecházející okraj. Dno je klenuté, ve střední části rovné, po obvodu se však táhne širší prstenec. Výzdoba pokrývá téměř celé tělo nádoby. V podhrdlí a na plecích ji tvoří střídající se tři pásy hřebenových vlnic a dva pásy hřebenových rýh, pod výdutí až nade dno se pak vyskytují jen rýhy. I ty jsou provedeny hřebenovitým rydlem, nicméně jednotlivé pásy na sebe navazují tak, že na povrchu tvoří jakoby jeden široký pás tvořený 13 rýhami. Nádoba je vyhotovena z hlíny s malým obsahem písku a lupínků slídy, takže povrch je hladký, neotírá se. Výpal není příliš kvalitní, povrch je barvy černé, směrem dolů ke dnu přechází v černošedou. Podobně je tomu uvnitř nádoby. Hrnek je 15,5 cm vysoký, 13,5 cm široký a průměr jeho okraje činí 11,3 cm. Celkovým charakterem se pojednávaný hrnek odlišuje nejen od zástupců keramiky pomoravského typu, ale i od dalších keramických skupin známých z oblasti Starého Města doby velkomoravské. Na nich ve výzdobě jasně dominuje střídmost a jednoduchost, výzdobné prvky provedené zejména jednohrotým rydlem se nacházejí hlavně v místě největší výduti nebo na plecích, v podhrdlí. Hřebenová výzdoba na keramice, a to i v pokročilých stadiích velkomoravského vývoje, naopak jasně dominuje na lokali-

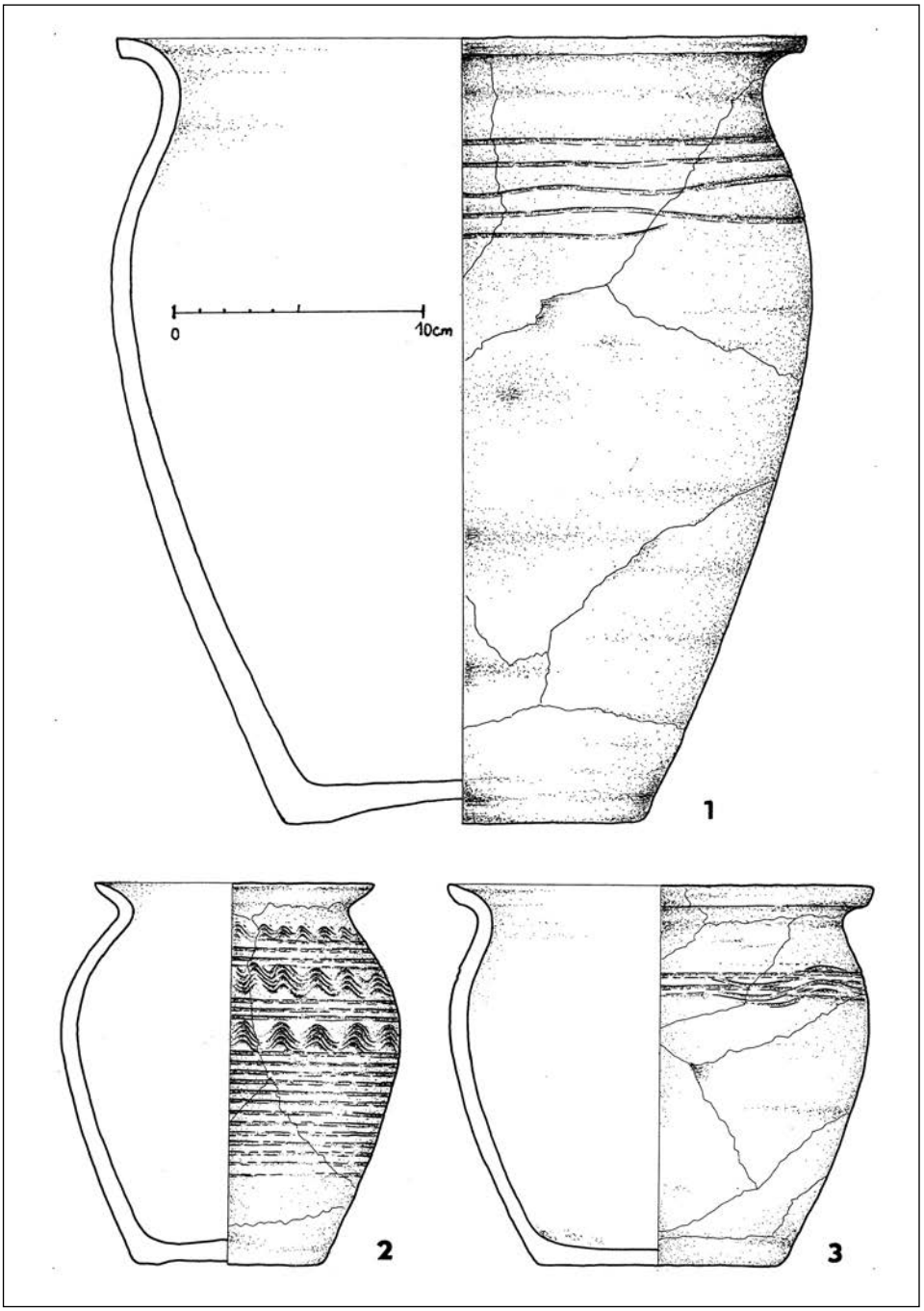


**Obr. 4.** Modrá (okr. Uherské Hradiště). Keramické nádoby z hrobu 1/2003. Kresba autor.
***Fig. 4.*** *Modrá (Uherské Hradiště district). Ceramic pots from grave 1/2003. Drawing by author.*

tách Břeclavi-Pohanska (Macháček 2001, 223–224, etc.) a výrazné je její zastoupení také na Valech u Mikulčic (Poláček 1995, typy 2–3, obr. 5a–b), přičemž nezřídka pokrývá větší část povrchu nádob. Tím ovšem netvrdíme, že třetí hrnek z Modré představuje import z těchto jihomoravských center, byť to apriori vyloučit nemůžeme. I v oblasti Uherskohradišťska lze totiž nalézt podobné nádoby. Na pohřebišti „Na Valách" ve Starém Městě je představují hrnky z hrobů 70/49 a 142/51 (Hrubý 1955, 430, 510–511, tab. 40: 1 a 41: 2). Na prvním z nich pokrývají větší část povrchu střídající se neuměle ryté tři pásy vlnic a dva pásy rýh, na druhém pak čtyři pásy hřebenových vlnic, jež pod výdutí přecházejí v obvodové hřebenové linie. V obou hrobech se kromě nádob nenašly žádné dobře datovatelné, ani honosnější nálezy, nicméně vzhledem k jejich nálezovým okolnostem je pravděpodobné, že oba v rámci nekropole „Na Valách" náležely k relativně starším. Na sídlištích se srovnatelné kusy keramiky objevily např. v Ostrožské Nové Vsi na „Oráčinách", v objektech, které lze datovat do staršího velkomoravského období, případně ještě nížeji (Galuška 1994, 237, obr. 1: 6–8). Známe je i z objektů a nejstarších vrstev sídlišť ve Starém Městě „Na Dvorku" a v Uherském Hradišti-ostrově sv. Jiří, kde se spolu s nimi nalezly jak lité bronzy předvelkomoravského charakteru, tak i vzhledově vyspělé zlomky keramiky střídmě zdobené jednohrotým rydlem (Galuška 2012). Lze z toho soudit, že podstatná část nádob, jejichž těla jsou z větší části pokryta výzdobou provedenou hřebenovým rydlem, by v oblasti vlivu staroměstsko-uherskohradišťské sídelní aglomerace – Veligradu měla náležet především do staršího období, tedy přibližně do rámce 2. poloviny 8. až 1. poloviny 9. století, byť samozřejmě možný je výskyt této hrnčiny i v pozdějším období. Položme si nyní otázku, co znamená přítomnost takovéhoto na první pohled „archaicky" vzhlížejícího hrnce v nálezovém celku hrobu 1/03 v Modré u Velehradu, resp. co vůbec znamená celý keramický soubor pro interpretaci onoho hrobu?

## Diskuse I.

Přiznejme si, že kdybychom výše zmíněný třetí hrnek z hrobu 1/03 a nebo i jen jeho pouhou část nalezli osamoceně, například v rámci sídlištní vrstvy, vedlo by nás to asi k závěru o datování naznačené nálezové situace někam do staršího velkomoravského, či dokonce až do předvelkomoravského období. Zároveň si ale přiznejme i to, že pokud bychom nalezli některý z obou zbývajících modranských hrnců ve výplni jiného sídlištního objektu, asi by nás to „nutkalo" vyslovit cosi o vyspělejší keramické produkci pokročilejší fáze existence Velké Moravy. A výsledek? Snad to, že pro stanovení chronologie nepředstavuje keramický střep, ba ani celá nádoba nikterak vhodný datovací prostředek. Ovšem, jak jsme naznačili výše, výskyt tzv. vyspělé pomoravské keramiky v jednom nálezovém celku se vzhledově „archaickými" exempláři a to v poměru přibližně půl napůl není v nejstarší fázi osídlení některých lokalit Starého Města a Uherského Hradiště ničím neobvyklým. Tato skutečnost zřejmě souvisí s vývojem keramiky pomoravského typu, pro niž je typická mj. právě ona střídmost a jednoduchost výzdoby provedené jednohrotým rydlem. Počátky tohoto vývoje sahají podle nás až do průběhu druhé poloviny 8. století, tedy doby, kdy v ostatních oblastech Moravy dominovalo zdobení nádob rydly hřebenovitými (srov. Galuška 1995, 104–105). Zjednodušeně bychom z toho mohli vyvodit závěr, že i keramický celek z hrobu 1/03 může být poměrně starý, třeba z doby

okolo přelomu 8. a 9. století. Připusťme nicméně také možnost, že tomu bylo právě naopak, že třetí hrnek byl v době konání pohřbu skutečně jen přežitým solitérním „archaikem“, k němuž měl zemřelý jistý osobní vztah. Tuto eventualitu by zase do jisté míry mohl dokládat předpoklad, že „nádoby přikládané do hrobu k zemřelému byly jeho osobním majetkem, používaným především při jídle i za jeho života“ (Marešová 1983, 56). K takovéto funkci se kloní i M. Hanuliak (2004, 186) když píše, že keramická nádoba (prázdná) mohla v hrobě nahrazovat skutečnou stravu, ale „takisto reprezentovať iba prostý hlinený riad, z ktorého mal neskor zomrelý konzumovať obdržanú dávku potravy“.

Obě vysvětlení se zdají být logická, nicméně nezapomeňme, že v modranském hrobě měl zemřelý u nohou nádoby hned tři, přičemž objem jedné z nich činil cca 13–14 litrů. A já se poněkud zdráhám uvěřit tomu, že zmíněný pohřbený muž konzumoval za svého života pokrm přímo z více než desetilitrového hrnce, a moc nevěřím ani tomu, že v tomto hrnci – a také v dalších dvou – byla deponována jednodenní dávka, která mu měla sloužit na cestě do záhrobí, jak se také někdy soudí. Domnívám se, že zmíněná velká nádoba sloužila především při přípravě většího množství pokrmu, možná skutečně určeného pro „našeho“ zemřelého, ale i pro jeho rodinu. Zdá se totiž, že podobně jako menší, druhá nádoba z keramického hrobového souboru, byla i ona po nějakou dobu vystavována vyšším teplotám souvisejícím s působením ohně, jak naznačuje změna barevnosti povrchu i jeho struktury v dolních partiích. Domnívám se proto, že tyto nádoby pomoravského typu, velká i menší, byly původně součástí běžně používaných kuchyňských potřeb. Naopak o „archaické“ třetí nádobě soudím, že mohla být skutečně v přímém osobním používání majitele, který k ní zřejmě měl nějaký osobní vztah. Bylo pak na pozůstalých, jaké důvody je vedly k tomu, že svému zemřelému příbuznému přidali do hrobu právě tyto keramické milodary. Zatímco u třetí nádobky je k tomu mohla vést zmíněná osobní (dlouhodobá?) vazba zemřelého, v případě druhého hrnku i třetího hrnce to zřejmě byly důvody symbolicko-praktické. U druhého hrnku je nepřehlédnutelná výrazně odlišná barva jeho vnějšího povrchu a vnitřku, kde se asi na dvou místech objevily nepatrné černé usazeniny. Nelze vyloučit, že jde o pozůstatky nějakého pokrmu, jímž byl hrnek v době pohřebního rituálu asi naplněn. Tuto možnost, byť nepřímo, naznačují výsledky chemických rozborů podobných usazenin na některých vnitřních stranách nádob z pohřebiště v Uherském Hradišti-Sadech na „Horních Kotvicích“ (Marešová 1983, 43–44). Doložena byla v nich potrava mléčná, slaná a svalovina, tedy maso, v konečném důsledku snad hlavně kaše a polévky (srov. Hanuliak 2004, 186; Frolíková-Kaliszová 2009, 95, 97). Naopak velký hrnec asi naplněn pokrmem nebyl, takže v jeho případě snad můžeme uvažovat o funkci symbolické.

Co se počtu keramických nádob v hrobové výbavě týká, tak pokud se nádoby v hrobech 9. století na nekropolích Moravy vůbec objevily, pak většinou samostatně, jen výjimečně ve dvou kusech. Například na zmíněných „Horních Kotvicích“ z celkem 242 hrobů se jedna keramická nádoba našla v 60 hrobech, dvě v pouhých 2 hrobech, a to vždy na oddělených místech. Na rozsáhlé nekropoli v Rajhradě v poloze „Stráně nad Habřinou“, která čítá 619 kostrových hrobů, se našlo 56 keramických nádob, nicméně 2 nádoby se opět našly jen ve 2 hrobech (Staňa 2006; Hanáková – Staňa – Stloukal 1986, 26, 43). Tři nádoby se vyskytly v Mikulčicích, v dětském hrobě 821 (Poláček 2008, tab. 7). Šlo o menší exempláře, jejichž výška ve dvou případech nedosáhla 15 cm, ve třetím ani 10 cm. Všechny nádobky ležely odděleně, dvě po obou stranách lebky a třetí za dolními

končetinami, ve velmi rozměrné hrobové jámě, v níž se kromě nich našlo ještě vědérko, rolnička a bronzové animální kování pozdně avarského charakteru. Chronologie tohoto hrobu není jasná, nicméně určitě jej nedatuje jen a pouze ono pozdně avarské kování. A dokonce čtyři nádoby se vyskytly v hrobě děvčete 318/AZ ve Starém Městě "Na Valách" (Hrubý 1955, 399, 82, 84). Co do počtu nádob se jedná o absolutní výjimku. Doplňme, že větší počet nádob – většinou dvou – byl v inventáři raně středověkých hrobů na území Slovenska zjištěn zejména v hrobech dospělých žen (více než 50 %), výrazně méně v hrobech dětí a ještě méně v hrobech mužů (Hanuliak 2004, 186, obr. 205).

Ukončeme téma hrobové keramiky konstatováním, že přítomnost tří nádob v jednom raně středověkém nálezovém celku představuje na Moravě dost vzácnou anomálii. V případě hrobu 1/03 z Modré anomálii o to pozoruhodnější, že její součástí byl kromě dvou menších nádob také velký kuchyňský hrnec, možná zásobnice – a to vše v hrobové výbavě jezdce, tedy příslušníka vyšší společenské vrstvy.

## Diskuse II.

Doposud byli na Modré železnými ploténkovými ostruhami vybaveni tři jedinci, všichni pohřbení na jižní straně kostela sv. Jana. V hrobě 17/53 jím byl muž zemřelý ve věku 25–30 let a ostruhy s ploténkami zdobenými stříbrnou tausií a opatřenými žlábkem s řadou nýtků provázené přezkami a průvlečkami tvořily jedinou jeho výbavu. V hrobě 22/54 byl pohřben asi 30tiletý muž, jehož již výše popsanou výbavu kromě ostruh s upínacími garniturami tvořily ještě dva honosné velmožské opasky a nůž v pochvě. Jedná se o hrob zřejmě nejvýznamnějšího muže pohřbeného někdy na přelomu 8. a 9. století u modranského kostela, možná dokonce jeho zakladatele. Konečně třetí hrob 31/54 s ploténkovými ostruhami, ovšem malými, byl hrobem chlapce ve věku asi 12 let a obsahoval ještě dva nože a válečkovité nákončí (ke všem hrobům Hrubý – Hochmanová – Pavelčík 1955). Podobně jako tito tři pohřbení, také muž uložený v hrobě 1/03 náležel k mladým jedincům a i on měl ostruhy ve funkční poloze, tedy upevněné na chodidlech, či spíše na obuvi. To, stejně jako existence zmíněných drobných ostruh v hrobech nedospělých jedinců, dokládá, že pro období raného středověku představují ostruhy určitý statutární symbol, který navenek vyjadřoval příslušnost jejich nositelů – i dětského věku – k jisté skupině velmožského stavu starých Moravanů, možná členů knížecí družiny (např. Galuška 1996, 61, obr. 82: 23–29; Kouřil 2004, 70).

Od tří starších modranských nálezů hrobů s ostruhami se však hrob 1/03 lecčím odlišuje; jednak na rozdíl od nich téměř jistě nepatří do rámce kostelního pohřebiště – vzhledem ke stavu terénního výzkumu se prozatím zdráhám vyslovit možnost, že by hroby kostelní nekropole sahaly až do vzdálenosti cca 50 m východně od kostela – jednak, na rozdíl od hrobu 1/03, ony tři hroby a ani žádný další z hrobů nalezených u základů kostela neobsahovaly keramickou nádobu. Přitom z celkem osmi hrobů nově objevených v roce 2003 při realizaci archeoskanzenu, tedy mimo kostelní nekropoli, se nádoba našla ještě v hrobě 8/03. Nelze vyloučit, že se za touto skutečností skrývá nejen moment socio-náboženský, ale zřejmě i moment chronologický. Panuje totiž jistá představa, že potrava nacházející se v keramické nádobě, případně i jen samotná nádoba jako její symbol (viz názor M. Hanuliaka), představuje milodar, s jehož tolerováním – na rozdíl od jiných hro-

bových přídavků – měli představitelé nového křesťanského náboženství velký problém (srov. Chorvátová 2004b, 147). Zdá se, že na některých pohřebištích v okolí kostelů se jim jej podařilo eliminovat skoro úplně, jako například u VI. kostela v Mikulčicích, kde se nádoba vyskytla jen v jednom hrobě (Profantová 2003, 55), nebo ve Starém Městě na „Špitálkách", kde se v hrobě nenašel dokonce ani jeden hrnec. Na jiných kostelních pohřebištích, třeba na Pohansku u Břeclavi, s nádobou ve 14 hrobech, však už kněží tak úspěšní nebyli (Dostál 1994, 7–8). Z daného pohledu bychom tedy mohli kněze od kostela sv. Jana v Modré považovat za úspěšného: na „jeho" pohřebišti se v hrobě nenašel žádný hrnec. Musíme ovšem doplnit, že pohřebiště u zmíněné církevní stavby nečítá ani 40 hrobů, ovšem téměř jistě není prozkoumáno celé.

Na místě je nyní před námi otázka, kam zařadit oněch 8 nových hrobů, mezi nimi i pojednávaný hrob 1/03, předpokládáme-li, že tyto nebyly součástí kostelního pohřebiště. Jen zopakujme, že hrob 1/03 společně s dalšími 5 hroby tvořil skupinku (asi neúplnou) vzdálenou cca 50 m VJV od kostela. V jejím okolí se na zkoumaných místech dosud neobjevil žádný sídlištní objekt datovatelný do 9. století. Zbývající 2 hroby se našly níže po svahu, poblíž zásobnicových jam a obydlí zařaditelných do doby Velké Moravy. Pokud bychom chronologii hrobu 1/03 postavili jen na těch předmětech, které měl zemřelý muž v době pohřbu na sobě (ostruhy) nebo které mu pozůstalí do hrobu záměrně přiložili (váček, nůž a keramické nádoby), museli bychom se uspokojit s konstatováním, že hrob pochází z 9. století, z doby Velké Moravy. A tím bychom v podstatě mohli i skončit, aniž bychom cokoliv zanedbali, či naopak přecenili. Pokusme se však o pokračování v odhalování příběhu hrobu 1/03, pro někoho možná diskutabilním, ba až nevědeckém. V zásadě lze uvažovat o jeho třech, možná čtyřech směrech vývoje. Ve všech při nich vycházíme ze zjištění, že hrob 1/03 vykazuje stopy po rituálech souvisejících s původním tradičním náboženstvím Slovanů z doby před přijetím křesťanství, a z předpokladu, že přelom 8. a 9. století, případně začátek 9. století je nejpravděpodobnějším obdobím, v němž podle většiny odborníků došlo na Modré k založení kostela sv. Jana (např. Cibulka 1958, 231; Klanica 1985b, 122–123; Hrubý 1965, 201 počítá s poněkud pozdějším obdobím, až se 40. lety 9. věku).

1. Z mnoha příčin se jen málo pravděpodobná jeví možnost, že by ke vzniku hrobu 1/03 došlo už v 8. století, tedy v době před založením kostela. Až na třetí hrnek nemáme žádné indicie, respektive srovnatelné nálezy (a situace), které by tak hluboké datování předmětů z pojednávaného hrobu prokazatelně doložily. Z pohledu ostruh se tehdy užívaly železné, vzácněji bronzové kusy, jejichž ramena byla ukončena háčky, případně očky.

2. Asi jen o málo pravděpodobnější je možnost, že hrob 1/03 pochází ze závěrečného období Velké Moravy, případně z doby po jejím zániku, přičemž v jeho náplni se odráží jistá pohanská, protikřesťanská reakce, s níž se někdy počítá pro začátek 10. století (Dostál 1968, 20, 23). Přítomnost třetího hrnku archaického vzhledu je v té době již málo pravděpodobná, stejně jako se pro 10. století už nepočítá ani s výskytem ostruh II. typu.

3. Podstatně pravděpodobnější se zdá být možnost, že by hrob 1/03 mohl pocházet z vrcholného období Velké Moravy, tedy z druhé poloviny 9. století. Předměty, které se v hrobě nalezly, by to alespoň naznačovaly. Znamenalo by to ovšem, že v době, kdy se křesťanství začíná konečně prosazovat i ve sféře prostého lidu, a kdy u kostelů na významných mocenských centrech nachází místo svého posledního odpočinku stále více

a více konvertitů, je na Modré, mimo areál blízkého kostelního hřbitova pohřben člověk z vyšších společenských kruhů, jenž by měl být zastáncem starých náboženských pořádků. O jisté náboženské dualitě, tedy o existenci křesťanství vedle „pohanství", jež se snad měla projevovat i v nejvyšších společenských kruzích Moravanů, uvažuje Z. Klanica (1997, 104–405, 109–110) a činí tak dokonce v souvislosti s jedním z hlavních center Velké Moravy, s Mikulčicemi. Naznačuje zde přítomnost pohanských institucí, hmotně zpodobněnou v kultovním objektu-templu, jenž měl i v době arcibiskupa Metoděje stávat na „Kláštěrisku", necelých 300 m vzdáleném od centrálního hradiska nacházejícího se v poloze „Valy" (Klanica 1985, 476–489). Klanicovy závěry týkající se zejména chronologie onoho templu záhy zpochybnil B. Dostál (1992, 9–12), nejnověji tak činí M. Hladík, archeolog mikulčické expozitury Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně (Hladík 2010, 101-121). Nehledě příliš na problematiku mikulčického „pohanství" jsem toho názoru, že ve druhé polovině 9. století by velmož, představitel vrstvy, skrze kterou se křesťanství šířilo do nižších pater společnosti, již jen stěží mohl zastávat a vzývat ideje starých předkřesťanských kultů, být tzv. „pohanem". A to tím spíše, stál-li na jeho sídlišti kostel.

4. Zbývá možnost, že hrob 1/03 náleží do průběhu první poloviny 9. věku, tedy do doby „hrubého" křesťanství. Zejména první třetina zmíněného věku je považována za období, kdy se nová víra teprve postupně začíná objevovat mezi příslušníky nejvyšších vrstev, kdy dochází ke „křtu Moravanů" (roku 831), kdy se však zároveň také zcela jistě stále uplatňují staré pohřební rituály a možná ještě existují staré objekty tradičního kultu. Dovedeme si představit situaci, kdy část příslušníků formující se elity už přijala křest a po smrti je uložena do hrobů u svých kostelů – v případě Modré u nedávno postaveného kostela zasvěceného sv. Janu Křtiteli. Zřejmě nemálo je však i těch, kteří ještě stále setrvávají na pozicích tradičního náboženství. Těm je asi možnost najít místo posledního odpočinku na pohřebišti u kostela ze strany kněžích odepřena – je ostatně otázkou, zda vykonavatelé pohřbu o tuto možnost vůbec stojí. A právě to mohl být ten pravý důvod, proč jsou tito zemřelí – ovšem nikoliv v pozici společenských vyvrhelů, pohřbeni dále od kostela, v našem případě na jihovýchodním svahu modranského návrší, označovaného dnes jako „Díly u Božího syna". Domnívám se, že právě k těmto „tradicionalistům" mohl náležet i muž, jezdec a velmož z hrobu 1/03. Doba jeho pohřbu by tedy spadala nejspíše asi do průběhu první poloviny 9. století.

## Závěr

Nový hrob příslušníka jezdeckého stavu rozhojňuje v oblasti Modré u Velehradu doklady přítomnosti místní společenské nobility, která zde žila a byla i pohřbívána již v průběhu první poloviny 9. století, tedy v době konstituování velkomoravského státu, v době, v níž se v místech dnešních měst Uherské Hradiště a Staré Město rozvíjelo mocenské centrum Moravanů zvané zřejmě Veligrad. Na rozdíl od lidí, kteří byli v Modré již tehdy pohřbeni u tamního kostela sv. Jana, tedy těch, kteří jako jedni z prvních konvertovali ke křesťanství, náležel muž uložený do hrobu 1/03 k těm lidem, kteří zřejmě ještě stále vyznávali staré tradiční náboženství. Takovýto náboženský dualismus ve vrstvě společenských elit však podle našeho mínění už nemohl trvat v době, kdy na Moravě bylo zřízeno arcibiskupství, to znamená v poslední třetině 9. století. Lze s ním ovšem

počítat pro období první poloviny 9. století, kdy i soudobé písemné prameny označují křesťanství moravských Slovanů jako „hrubé“. Soudíme, že hrob 1/03 patří právě do této doby. Na příkladu Modré, však nejen na bázi zmíněného hrobu, nýbrž v širších souvislostech, lze do jisté míry dokumentovat počáteční období christianizace, kdy vedle sebe působí jak ideje nového náboženství, křesťanství, tak i ideje starého, dožívajícího, tradičního náboženství, toho náboženství, které na Moravě existovalo bezmála tři sta let od příchodu Slovanů v 6. století až po sklonek 8. věku.

## Prameny a literatura

**Bialeková, D. 1977:** *Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim (Typologie und Datierung)*, Slovenská archeológia XXV, 103–158.

**Cibulka, J. 1958:** *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě.* Praha.

**Dostál, B. 1968:** *Slovanské kultovní místo na Pohansku u Břeclavi?*, Vlastivědný věstník moravský XX/1, 3–25.

**- 1975:** *Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec.* Brno.

**- 1992:** *K pohanství moravských Slovanů,* Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 39, 7–17.

**- 1994:** *Keramika z hrobů u kostela v Břeclavi-Pohansku*, Jižní Morava, roč. 30, sv. 33, 7–24.

**Frolíková-Kaliszová, D. 2009:** *Hrnce, hrnky, hrnečky.* In: Dresler, P. – Měřínský, Z. (edt.), Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice. Archaeologia mediaevalis Moravica et Silesiana – Supplementum 2, 94–98. Brno.

**Fusek, G. 2009:** *Odtlačky na dnách nádob v Nitre-Šindolke.* In: Dresler, P. – Měřínský, Z. (edt.), Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice. Archaeologia mediaevalis Moravica et Silesiana – Supplementum 2, 99–108. Brno.

**Galuška, L. 1989:** *Plastická lišta na středohradištní keramice ze Starého Města*, Acta Musei Moraviae, scientiae sociales – Časopis Moravského muzea, vědy společenské LXXIV, 121–135.

**- 1994:** *The Development of Slavonic Pottery in the Staré Město Region from the End of the 8th up to the Middle of the 10th Centuries.* In: Staňa, Č. (Hrsg.), Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Internationale Tagungen in Mikulčice I, 233–242. Brno.

**- 1995:** *Keramik des Marchtyps.* In: Poláček, L. (Hrsg.), Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Terminologie und Beschreibung. Internationale Tagungen in Mikulčice II, 97–106. Brno.

**- 1996:** *Uherské Hradiště-Sady. Křesťanské centrum Říše Velkomoravské.* Brno.

**- 1999:** *Jezdecká souprava z hrobu 224/51 ze Starého Města (K otázce raně středověkých ostruh s ploténkami se svislými paralelními řadami nýtů).* In: Avenarius, A. – Ševčíková, Z. (edt.), Slovensko a európsky Juhovýchod. Medzikultúrne vzťahy a kontexty, 84–108. Bratislava.

**- 2005a:** *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu – velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví*, Archaeologia historica 30/05, 9–22.

**- 2005b:** *Archeologie v Modré na Uherskohradišťsku.* In: Mitáček, J. (ed.), Ad musealem laborem. PhDr. Slavomíru Brodesserovi k šedesátým pátým narozeninám, 13–22. Brno.

**- 2012:** *Od bronzu ke zlatu. O počátcích velkomoravského klenotnictví* (v tisku).

**Galuška, L. – Šmerda, J. 2010:** *Raně středověké objekty z Modré u Velehradu s nálezy mincí.* In: Ungerman, Š. – Přichystalová, R. (edt.), Zaměřeno na středověk. Zdeňkovi Měřínskému k 60. narozeninám, 163–183. Praha.

**Galuška, L. – Vaškových, M. 2006:** *K problematice slovanského osídlení Velehradu a jeho okolí v době před založením kláštera.* In: Pojsl, M. (ed.), Cisterciáci na Moravě. Sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu, 185–199. Olomouc.

**Hanáková, H. – Staňa, Č. – Stloukal, M. 1986:** *Velkomoravské pohřebiště v Rajhradě.* Praha.

**Hanuliak, M. 2004:** *Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska.* Nitra.

**Hladík, M. 2010:** *Zur Frage der heidnischen Kultstätte in "Těšický les" im Suburbium des Burgwalls von Mikulčice.* In: Poláček, L. – Maříková-Kubková, J. (Hrsg.), Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle, Internationale Tagungen in Mikulčice VIII, 101–121. Brno.

**Hrubý, V. 1955:** *Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách".* Praha.

**- 1965:** *Staré Město. Velkomoravský Velehrad.* Praha.

**Hrubý, V. – Hochmanová, V. – Pavelčík, J. 1955:** *Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu*, Acta Musei Moraviae, scientiae sociales – Časopis Moravského muzea, vědy společenské XL, 42–126.

**Chorvátová, H. 2004a:** *K relatívnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách*, Acta Historica Neosoliensia 7, 199–235.

**- 2004b:** *Niekoľko poznámok k otázke „milodarov" v hroboch včasného stredoveku.* In: Fusek, G. (red.), Zborník na počesť Dariny Bialekovej, 143–149. Nitra.

**Kalousek, F. 1971:** *Břeclav-Pohansko. I. Velkomoravské pohřebiště u kostela.* Brno.

**Kavánová, B. 1976:** *Slovanské ostruhy na území Československa.* Praha.

**Klanica, Z. 1985a:** *Mikulčice-Klášteřisko*, Památky archeologické LXXVI, 474–539.

**- 1985b:** *Náboženství a kult, jejich odraz v archeologických pramenech.* In: Poulík, J. – Chropovský, B. (edt.) a kol., Velká Morava a počátky československé státnosti, 107–139. Praha – Bratislava.

**- 1997:** *Křesťanství a pohanství staré Moravy.* In: Marsina, R. – Ruttkay, A. (edt.), Svätopluk 894–1994, 93–137. Nitra.

**- 2006:** *Nechvalín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl I.* Brno.

**- 2008:** *Mutěnice-Zbrod. Zaniklé slovanské sídliště ze 7.–10. století.* Brno.

**Kouřil, P. 2004:** *Raně středověký bojovnický hrob z Hradce nad Moravicí*, Slovenská archeológia LII-1, 55–76.

**- 2005:** *Frühmittelalterliche Kriegergräber mit Flügellanzen und Sporen des Typs Biskupija-Crkvina auf mährischen Nekropolen.* In: Kouřil, P. (ed.), Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas, 67–99. Brno.

**Macháček, J. 2001:** *Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely.* Brno.

**Marešová, K. 1983:** *Uherské Hradiště-Sady. Staroslovanské pohřebiště na Horních Kotvicích.* Brno.

**- 1985:** *Uherské Hradiště-Sady. Sídliště na Dolních Kotvicích.* Brno.

**Poláček, L. 1995:** *Altes Gliederungssystem der Mikulčicer Keramik (mit Exkurs von Jitka Dvorská und Lumír Poláček)*. In: Poláček, L. (Hrsg.), Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Terminologie und Beschreibung. Internationale Tagugen in Mikulčice II, 131–202. Brno.

**- 2008:** *Mikulčice und Awaren. Zur Interpretation „awarischer" Funde von Mikulčice.* In: Bemmann, J. – Schmauder, M. (Hrsg.), Kulturwandel in Mitteleuropa. Langobarden – Awaren – Slawen, 579–589. Bonn.

**Profantová, N. 1994:** *K nálezům ostruh z konce 7.–9. stol. v Čechách*, Mediaevalia archaeologia Bohemica 1993, Památky archeologické – Supplementum 2, 60–84.

**- 2003:** *Mikulčice – pohřebiště u 6. kostela: Pokus o chronologické a sociální zhodnocení.* In: Profantová, N. – Kavánová, B., Mikulčice – pohřebiště u 6. a 12. kostela, 7–209. Brno.

**Ruttkay, A. 1976:** *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei I, II*, Slovenská archeológia XXIV, 119–216, 245–395.

**Staňa, Č. 2006:** *Velkomoravská pohřebiště v Rajhradě a Rajhradicích. Katalog.* Brno.

**Zeman, T. 2009:** *Další doklady germánského osídlení na polykulturním sídlišti v Modré*, Slovácko L, 2008, 195–212.

## Grave 1/2003 from Modrá near Velehrad Burial of a "pagan" manor from the early Christian era in Moravia?

Grave 1/2003 (hereafter referred to merely as 1/03) in Modrá near Velehrad was discovered in 2003 during the construction of an open-air archaeological museum. It was found some 50 m to the east of the early medieval church of St. John, although it was not part of the cemetery which lay around the church.

Grave 1/03 contained the skeleton of an adult male in an outstretched position. In the place where the palm of his left hand would have been a cluster of objects was found, including two broken-off spur arms with plates, two small knives, an iron firelock/sharpener steel and the flint that went with it, as well as an incomplete small iron strap end and a whetstone. It is likely that these objects were originally placed in a pouch and laid in the grave of the deceased by his relatives. Along his left femur there lay an iron knife. The length of the blade makes it likely that this was a war knife, used in battle. In the appropriate position on both feet there were large iron spurs with small plates and the iron fittings of the straps used to fasten them on. These are spurs which in Moravian cemeteries are dated particularly to the 2nd half of the 9th century, but they may also occur in the 1st half of the 9th century. To the right of his feet, in the south-western corner of the grave pit, a group of three ceramic pots was found. Two of these were of the Moravian type that was typical of the settlement region of Staré Město-Uherské Hradiště during the 9th century, while one of them was abnormally large. Judging by its appearance, particularly the decoration, the third is unusual for the Staré Město area, and features "archaic" markings. Ceramic pots are generally seen as a symbol of charitable gifts of food, so the clergy did not approve of placing them in graves – not one ceramic pot was found in the graves by the church of St. John.

After studying all the sources we have come to the conclusion that the man buried in grave 1/03 was a member of the elite society of the time, a group of seigneurs. However, he was one of those who still followed the old traditional religion, despite the fact that there was already a church in his settlement and some of his comrades-in-arms were Christians. We assume that such religious dualism in the social elite could not have exis-

ted when the archbishopric was established in Moravia, i.e. in the 2nd half of the 9th century. It certainly existed during the first half of the 9th century, when the contemporary written sources describe the Christianity of the Moravian Slavs as "coarse". We can therefore conclude that grave 1/03 belongs to this period, i.e. to the first half of the 9th century. In the case of Modrá, obviously not merely on the basis of grave 1/03, we can document the beginnings of Christianisation, when the new religion, Christianity, existed side-by-side with the old, traditional, so-called "pagan" religion. This religion existed in Moravia for almost three hundred years, from the arrival of the Slavs during the 6th century to the end of the 8th century.

# Seznam autorů

PhDr. Ludvík Belcredi
Moravské zemské museum
Archeologický ústav
Zelný trh 6, 659 37 Brno
lbelcredi@mzm.cz

Mgr. Martin Čapský, Ph.D.
Filosoficko-přírodovědecká fakulta Slezské university
Oddělení historie Ústavu historických věd
Masarykova třída 343/37, 746 01 Opava
martin.capsky@fpf.slu.cz

doc. PhDr. Miloš Čižmář, CSc.
Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.
Kaloudova 30, 614 00 Brno
cizmar@uapp.cz

Mgr. Zdeněk Čižmář
U Branky 477/10, 669 02 Znojmo
obchod@grafickadilna.com

PhDr. Jiří Doležel
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147, 612 00 Brno
dolezel@iabrno.cz

PhDr. Zdeněk Dragoun
Národní památkový ústav
Územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze
Archeologický odbor
Na Perštýně 356/12, 110 00 Praha 1
dragoun@praha.npu.cz

доц. др. Михайло Филипчук, кандидат історичних наук
Львівський національний університет імені Івана Франка
Інститут археології
вул. Університетська 1, 79000 Львів
archeofilip@ukr.net

Mgr. Klára Fleková
Filosofická fakulta University Karlovy
Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou
Celetná 20, 116 36 Praha 1
klara.flek@seznam.cz

doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc.
Moravské zemské museum
Archeologický ústav
Zelný trh 6, 659 37 Brno
lgaluska@mzm.cz

PhDr. Milan Hanuliak, DrSc.
Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied
Akademická 2, 949 21 Nitra
milan.hanuliak@savba.sk

Mgr. Marek Hladík, Ph.D.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Výzkumná základna Mikulčice
Valy, 696 19 Mikulčice
marekhladik@yahoo.com

prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.
Filosofická fakulta Masarykovy university
Historický ústav
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
jan@phil.muni.cz

doc. PhDr. Vratislav Janák, CSc.
Filosoficko-přírodovědecká fakulta Slezské university
Ústav archeologie
Masarykova třída 343/37, 746 01 Opava
vratislav.janak@fpf.slu.cz

prof. dr hab. Krzysztof Jaworski
Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego
Zakład Archeologii Wczesnego Średniowiecza
ul. Szewska 48, 50-139 Wrocław
kjaworskidom@poczta.onet.pl

PhDr. Dagmar Jelínková, CSc.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147, 612 00 Brno
jelinkova@iabrno.cz

Mgr. David Kalhous, Ph.D.
Filosofická fakulta Masarykovy university
Ústav archeologie a muzeologie
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
merowech@mail.muni.cz

dr hab. Michał Kara
Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
Ośrodek Studiów Pradziejowych i Średniowiecznych
ul. Rubież 46, 61-612 Poznań
michal_kara@o2.pl

PhDr. Blanka Kavánová, CSc.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147, 612 00 Brno
kavanova@iabrno.cz

doc. PhDr. Rudolf Krajíc, CSc.
Husitské museum v Táboře
Archeologické oddělení
náměstí Mikuláše z Husi 4, 390 01 Tábor
krajic@husitskemuzeum.cz

PhDr. Ivan Kuzma
Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied
Akademická 2, 949 21 Nitra
ivan.kuzma@savba.sk

PhDr. Irena Loskotová, Ph.D.
Filosofická fakulta Masarykovy university
Ústav archeologie a muzeologie
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
irena@phil.muni.cz

Mgr. Marian Mazuch, Ph.D.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Výzkumná základna Mikulčice
Valy, 696 19 Mikulčice
majamazuch@seznam.cz

PhDr. Zdena Měchurová, CSc.
Moravské zemské museum
Archeologický ústav
Zelný trh 6, 659 37 Brno
zmechurova@mzm.cz

prof. PhDr. Zdeněk Měřínský, CSc.
Filosofická fakulta Masarykovy university
Ústav archeologie a muzeologie
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
merinsky@phil.muni.cz

prof. dr hab. Sławomir Moździoch
Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk
Ośrodek Badań nad Kulturą Późnego Antyku i Wczesnego Średniowiecza
ul. Więzienna 6, 50-118 Wrocław
smo@arch.pan.wroc.pl

Mgr. Martin Nodl, Ph.D.
Centrum medievistických studií
Akademie věd ČR a University Karlovy
Jilská 1, 110 00 Praha 1
nodl@seznam.cz

RNDr. Miriam Nývltová Fišáková, Ph.D.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147, 612 00 Brno
miriam@iabrno.cz

doc. Ing. PhDr. Miroslav Plaček
Na Vyhlídce 1 241, 696 81 Bzenec
mplacek@seznam.cz

PhDr. Dalibor Prix, CSc.
Ústav dějin umění Akademie věd ČR, v. v. i.
Husova 4, 110 00 Praha 1
prix@udu.cas.cz

PhDr. Naďa Profantová, CSc.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Praha, v. v. i.
Letenská 4, 118 01 Praha 1
profantova@arup.cas.cz

PhDr. Rudolf Procházka, CSc.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147, 612 00 Brno
rprochazka@archaiabrno.cz

prof. PhDr. Alexander T. Ruttkay, DrSc.
Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied
Akademická 2, 949 21 Nitra
alexander.ruttkay@savba.sk

prof. PhDr. Petr Sommer, DSc.
Centrum medievistických studií
Akademie věd ČR a University Karlovy
Jilská 1, 110 00 Praha 1
sommer@arup.cas.cz

RNDr. Vladimír Šrein, CSc.
Česká geologická služba
ložisková geologie
Tomanova 22, 162 00 Praha 6
vladimir.srejn@geology.cz

RNDr. Martin Šťastný, CSc.
Geologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.
Rozvojová 269, 165 00 Praha 6 - Lysolaje
stastny@gli.cas.cz

doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147, 612 00 Brno
sekretariat@iabrno.cz

PhDr. Michal Tryml
Národní památkový ústav
Územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze
Archeologický odbor
Na Perštýně 356/12, 110 00 Praha 1
tryml@praha.npu.cz

PhDr. et PhDr. Markéta Tymonová, Ph.D.
Slezské zemské museum
Archeologické pracoviště Oddělení společenských věd
Komenského 8, 746 46 Opava
tymonova@szmo.cz

PhDr. David Vích
Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě
Šemberova 125/I, 566 01 Vysoké Mýto
vich@muzeum.myto.cz

Mgr. Jakub Vrána
Archeologické centrum Olomouc, p. o.
U Hradiska 42/6, 779 00 Olomouc
vrana@ac-olomouc.cz

Mgr. Vendula Vránová
Archeologické centrum Olomouc, p. o.
U Hradiska 42/6, 779 00 Olomouc
vranova@ac-olomouc.cz

prof. dr hab. Krzysztof Wachowski
Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego
Zakład Archeologii Historycznej
ul. Szewska 48, 50-139 Wrocław
Krzysztof.Wachowski@op.pl

prof. PhDr. Martin Wihoda, Ph.D.
Filosofická fakulta Masarykovy university
Historický ústav
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
wihoda@phil.muni.cz

Mgr. Petr Žákovský
Filosofická fakulta Masarykovy university
Ústav archeologie a muzeologie
Arne Nováka 1, 602 00 Brno
žákovsky.p@volny.cz

prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.
Centrum medievistických studií
Akademie věd ČR a University Karlovy
Jilská 1, 110 00 Praha 1
hostivit@centrum.cz



# MEZI RANÝM A VRCHOLNÝM STŘEDOVĚKEM

*Pavlu Kouřilovi*
*k šedesátým narozeninám*
*přátelé, kolegové a žáci*

Uspořádali Jiří Doležel a Martin Wihoda
Grafická úprava, technická redakce a sazba Alice Del Maschio
Návrh obálky Studio Teagarden Brno
Na obálce využity kresby bronzové ostruhy z Mikulčic (8./9. století), parohového terče ze Starých Zámků u Líšně (9. století) a keramické tzv. Menasovy ampule z hradu Rychleby (13./14. století), na s. 1 a 688 fotografie dlouhého meče ze Znojma, dále kresby: na s. 27 velkomoravského gombíku z hrobu č. 508 v Mikulčicích, na s. 251 hvězdicové zápony z Rynku ve Vratislavi, na s. 409 pečetidla z hradu Košíkov (srov. příspěvky P. Žákovského, B. Kavánové, K. Wachowského a M. Čižmáře v tomto sborníku)
Překlady a cizojazyčné korektury Chicory, v. o. s., Brno,
Vojtěch Reynolds, Stuart Roberts, Pavla Seitlová a Jana Gryc
V roce 2012 vydal Archeologický ústav Akademie věd České republiky,
Brno, v. v. i., Královopolská 147, 612 00 Brno
Vydání první
Tisk Arch-polygrafické práce, spol. s r. o., Charbulova 3a, 618 00 Brno-Černovice
ISBN 978-80-86023-76-2

## Doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.

*(* 14. února 1950)*

rodák z jihomoravského Kyjova, archeolog raného a vrcholného středověku, náleží k nejvýraznějším reprezentantům české medievistiky. Po studiích archeologie na Filosofické fakultě brněnské university (1969–1974) a krátkém působení v Historickém museu ve Slavkově (1975–1979) pracuje od roku 1979 v Archeologickém ústavu Akademie věd ČR, Brno, v. v. i., od roku 1998 je ředitelem ústavu. V popředí jeho zájmu vždy byla problematika opevněných sídel, pohřebišť a hmotné kultury (zvláště militarií) slovanského období a vrcholného středověku, kde se stal v evropském kontextu respektovanou autoritou. Z četných výzkumů středověkých fortifikací lze zmínit alespoň jubilantovy rozsáhlé odkryvy na slovanském hradišti Chotěbuz-Podobora, neméně úspěšný je i jako organizátor vědecké práce, editor a koordinátor výzkumných projektů, mezi jinými i mezinárodního projektu *Moravia Magna*. Jeho obsáhlá bibliografie zahrnuje na 250 titulů včetně monografií a studií v prestižních vědeckých periodikách.

Sborník, do kterého k poctě jubilanta přispělo 45 autorů z českých zemí i ze zahraničí, přináší celkem 37 studií k dějinám středověké střední Evropy. Tři kompaktní tematické bloky jsou věnovány odkazu nejstarších slovanských státních útvarů, každodennímu životu středověkého člověka a prostředí mocenských elit.

ISBN 978-80-86023-76-2